

Голові разової спеціалізованої вченої ради PhD 11714

Запорізького національного університету,

доктору юридичних наук, професору

Коломоєць Т.О.

Рецензія

рецензента – доктора юридичних наук, професора Колпакова Валерія Костянтиновича на дисертацію Смирного Олександра Сергійовича на тему «Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур», подану на здобуття освітньо-наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право»

Актуальність дисертаційного дослідження, присвяченого добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур, зумовлюється сучасними процесами розвитку публічного управління та еволюцією адміністративного права України в напрямі утвердження стандартів верховенства права, належного врядування і людиноцентричної моделі держави. За умов цифровізації адміністративних процесів, розширення дискреційних повноважень органів публічної влади та зростання кількості адміністративних спорів особливої ваги набуває не лише формальна правомірність управлінських рішень, але й їх відповідність вимозі добросовісності.

Принцип добросовісності є важливим засобом забезпечення збалансованості між владними повноваженнями суб'єктів публічної адміністрації та правами приватних осіб, протидії зловживанню правом, надмірному формалізму та вибірковому застосуванню норм адміністративного права. Значення цього принципу посилюється у зв'язку з імплементацією європейських стандартів належного врядування, врахуванням практики Європейського суду з прав людини, а також набуттям чинності Законом України «Про адміністративну процедуру», який закріплює добросовісність серед основоположних принципів адміністративного провадження.

Водночас у вітчизняній адміністративно-правовій доктрині проблематика добросовісності тривалий час висвітлювалася переважно фрагментарно – здебільшого у межах цивільно-правових підходів або крізь призму судової практики – без належної систематизації її змісту, функцій та механізмів реалізації саме в адміністративних процедурах. Це актуалізує потребу в теоретичному осмисленні добросовісності як самостійного адміністративно-правового принципу та у виробленні прикладних рекомендацій щодо його застосування в діяльності органів публічної адміністрації.

Отже, обрана тема є своєчасною та суспільно значущою, оскільки спрямована на вдосконалення адміністративних процедур, підвищення рівня довіри до публічної влади та формування ефективної й легітимної системи публічного управління.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Рецензування дисертаційного дослідження О.С. Смирного дає підстави дійти висновку, що робота є структурно впорядкованою, логічно послідовною та ґрунтується на опрацюванні значного масиву нормативно-правових актів і наукових джерел із загальної теорії держави і права, адміністративного права та адміністративного процесу. Дисертація є самостійною науковою працею, у якій відображено результати проведеного автором дослідження. Сформульовані теоретичні положення, висновки й пропозиції отримано на основі аналізу та безпосереднього використання широкої науково-інформаційної й нормативної бази, а також матеріалів, що стосуються визначення добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. Робота має комплексний характер, відзначається послідовністю викладу, чіткістю визначення об'єкта і предмета дослідження, а також спрямованістю на досягнення поставленої мети та виконання визначених завдань.

Належний рівень наукової обґрунтованості й практичної значущості результатів, узагальнених у наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено належним теоретико-методологічним підґрунтям вихідних засад дослідження; застосуванням комплексу методів, що відповідають об'єкту,

предмету, меті та завданням роботи; використанням сучасних напрацювань юридичної науки та широкої джерельної бази; а також апробацією основних ідей і положень дисертації. Застосований методологічний інструментарій, критичний аналіз і узагальнення наукової літератури та нормативно-правових актів дали змогу автору належним чином розв'язати поставлені дослідницькі завдання й обґрунтовано висвітлити підходи до розуміння добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Достовірність отриманих результатів підтверджується їх науковою новизною як сукупністю положень, що сприяють уточненню та розвитку окремих аспектів адміністративного права і процесу України, а також практичною значущістю на сучасному етапі, зокрема у контексті вдосконалення національного законодавства щодо регулювання та розуміння сутності добросовісності в адміністративних процедурах. Проведене дослідження є результатом самостійної наукової роботи автора та містить обґрунтовані пропозиції щодо підвищення ефективності відповідних підходів і механізмів.

Основні результати дисертації висвітлено у 6 наукових працях, з яких 3 опубліковано у фахових наукових виданнях, а 3 – у матеріалах (тезах) доповідей на наукових конференціях.

Аналіз змісту дисертації та оприлюднених праць дає підстави констатувати достатній рівень аргументованості й обґрунтованості отриманих результатів у площині адміністративного права як у теоретичному, так і в прикладному вимірах, у межах визначених мети та завдань. Це свідчить про належний науковий рівень роботи, що також підтверджується відповідністю кількості та змісту публікацій вимогам, установленим чинним законодавством України.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших у національній правничій науці комплексних досліджень, у межах яких здійснено системну характеристику добросовісності як принципу

здійснення адміністративних процедур. У ході роботи здобувачем сформульовано низку нових наукових положень, висновків і рекомендацій.

Уперше обґрунтовано підхід до розуміння добросовісності як інтегрованого правового принципу адміністративної процедури, який функціонує не лише як етичний орієнтир, а як юридично зобов'язувальна сукупність процесуальних засад. У такому тлумаченні добросовісність визначає межі адміністративної дискреції суб'єктів публічної влади та формує поведінкові обов'язки приватних осіб у процедурі. Автором уточнено зміст двосторонньої (взаємної) добросовісності, що забезпечує належне врядування з боку адміністрації та одночасно унеможлиблює зловживання процесуальними правами з боку учасників провадження. На цій основі запропоновано критерії оцінювання добросовісної поведінки, сформовані з урахуванням практики Верховного Суду та європейських правових стандартів.

У дослідженні також уперше запропоновано авторське бачення класифікації принципів адміністративної процедури із виокремленням загальноправових, спеціальноправових та інституційних принципів за чіткими критеріями розмежування, що дозволило більш визначено окреслити зміст і функціональне навантаження принципів легітимних очікувань, а також офіційності та розслідування, у контексті можливостей їх імплементації в Україні. Додатково обґрунтовано доцільність нормативного доповнення системи принципів адміністративної процедури принципом «мовчазної згоди» із визначенням необхідних процесуальних запобіжників, а також запропоновано механізм оцінки дискреції суб'єктів владних повноважень через баланс орієнтирів верховенства права, пропорційності та справедливості.

Удосконалено підходи до обґрунтування того, що одним із ключових інструментів забезпечення добросовісності в адміністративних процедурах є належна мотивація управлінського рішення. Дисертацією конкретизовано вимоги до змісту такого обґрунтування: воно має відображати встановлені факти та докази, пояснювати застосовані норми права, аргументувати відхилення альтернативних норм або доводів та демонструвати дотримання процесуальних

гарантій, зокрема права бути вислуханим, доступу до матеріалів справи й дотримання розумних строків. Крім того, уточнено концептуальний підхід до забезпечення реалізації принципу добросовісності, який полягає у поєднанні нормативної формалізації цього принципу з процесуальними гарантіями його практичної дієвості.

Подальшого розвитку набуло розуміння добросовісності в адміністративному процесі як сукупності конкретних вимог до діяльності адміністрації та поведінки учасників провадження, зокрема щодо повного й всебічного з'ясування обставин справи, неупередженості та рівності сторін, прозорості й мотивованості рішень, процесуальної чесності у використанні процедурних інструментів і дотримання розумних строків. Розширено й порівняльно-правовий вимір дослідження через аналіз моделей реалізації принципу добросовісності у різних правових системах та обґрунтування можливості їх узгодженої імплементації в українську правову дійсність. На цій підставі запропоновано авторський підхід до добросовісності як комплексного нормативно-ціннісного стандарту адміністративної діяльності, який поєднує процесуальні обов'язки адміністрації (збирання фактів, мотивування рішень, забезпечення участі особи, дотримання пропорційності втручання) із ціннісними орієнтирами (сумлінність, послідовність, захист довіри), а також окреслено ключові зарубіжні інструменти реалізації цього принципу, зокрема доктрину легітимних очікувань, право бути вислуханим, принцип офіційного розслідування та презумпцію прозорості.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Рецензоване дисертаційне дослідження ґрунтується на системному аналізі та узагальненні значного масиву наукових праць вітчизняних і зарубіжних представників адміністративно-правової доктрини, у яких розкриваються питання сутності та змісту принципу добросовісності в адміністративних процедурах.

Нормативно-правову основу роботи становлять Конституція України, відповідні міжнародно-правові акти, закони України, акти Президента України та Кабінету Міністрів України, а також підзаконні нормативно-правові акти, що визначають засади реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах. Аргументація авторських висновків щодо напрямів підвищення ефективності застосування цього принципу додатково підсилена залученням порівняльно-правового матеріалу та аналізом підходів до нормативного закріплення інституту добросовісності в адміністративних провадженнях у різних правових системах.

Теоретичне підґрунтя дисертації сформовано на основі положень загальної теорії права, адміністративного та господарського права, а також окремих положень теорії держави і права, що дало змогу автору комплексно висвітлити міжгалузеву природу досліджуваної проблематики та її значення для сучасної адміністративно-процедурної доктрини.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнені дані щодо актуального стану правового регулювання інституту добросовісності в адміністративних процедурах, що забезпечило можливість об'єктивно окреслити наявні проблеми та обґрунтувати пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.

Сформульовані у дисертації наукові положення, висновки та рекомендації є належно аргументованими як з огляду на логіку викладу, так і з позицій методології наукового пізнання. Їх отриманню передувала ґрунтовна аналітична робота, що охоплювала опрацювання нормативно-правових актів, а також широкого кола вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, у яких висвітлюються питання визначення сутності та змісту інституту добросовісності в адміністративних процедурах.

Достатній рівень достовірності та наукової обґрунтованості результатів забезпечено використанням значного масиву літератури, узагальненням

практичних матеріалів і застосуванням методів, адекватних предмету дослідження. Автор демонструє належне володіння формально-юридичним, системно-структурним і структурно-функціональним методами, а також прийомами логічного аналізу та синтезу, що позитивно позначається на якості аргументації й переконливості зроблених висновків.

Обґрунтованість і вірогідність результатів дисертаційної роботи О.С. Смирного зумовлені також належним доббором емпіричної бази. Дисертантом опрацьовано значну кількість нормативно-правових актів і наукових джерел, що дозволило комплексно висвітлити заявлену проблематику. Додатковим свідченням якості проведеного дослідження є логічно вибудована структура дисертації, яка забезпечує послідовність викладення матеріалу та цілісність наукової аргументації.

У підсумку завдання, визначені автором для досягнення мети дослідження, виконані на належному методологічному рівні, що свідчить про сформованість у О.С. Смирного необхідних навичок наукової діяльності та вміння коректно застосовувати методологічний інструментарій у процесі дослідження.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані у дисертації висновки й пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній діяльності – для подальшого опрацювання теоретичних і прикладних аспектів реалізації принципу добросовісності в адміністративних процедурах; у правотворчій та правозастосовній діяльності – з огляду на те, що результати дослідження містять пропозиції щодо вдосконалення чинного адміністративного законодавства, а сформульовані рекомендації можуть сприяти підвищенню ефективності реалізації принципу добросовісності в адміністративних провадженнях; у навчальному процесі – під час викладання у закладах вищої освіти дисциплін «Адміністративне право України» та «Адміністративне судочинство».

Загальна оцінка змісту дисертації та ступеня її завершеності дає підстави стверджувати, що дисертаційна робота Смирного Олександра Сергійовича на тему «Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур» має

цілісний, структурований і комплексний характер. Матеріал викладено логічно та послідовно, розділи й підрозділи взаємопов'язані, а зміст дисертації відповідає заявленим меті й завданням дослідження. Автором забезпечено належну системність у висвітленні теоретичних положень і формулюванні практико-орієнтованих висновків, що дозволяє розглядати роботу як завершене наукове дослідження.

За формальними та змістовими критеріями дисертація відповідає вимогам, установленим чинними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки України, зокрема Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами, внесеними постановою від 03 квітня 2019 р. № 283), а також Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертація О.С. Смирного складається зі вступу, двох розділів, які містять шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 216 сторінок, з яких 179 сторінок припадає на основний текст. Список використаних джерел включає 203 найменування й займає 22 сторінки.

В анотації рецензованого дисертаційного дослідження, виконаного О.С. Смирним, у лаконічній та змістовній формі викладено основні положення наукової новизни, узагальнено ключові висновки й сформульовано пропозиції, спрямовані на визначення напрямів підвищення ефективності теоретичних і прикладних підходів до розуміння принципу добросовісності в адміністративних процедурах.

У вступі автором обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт і предмет дослідження, сформульовано мету та завдання, а також

окреслено зв'язок дисертаційної роботи з науковими програмами, планами й тематикою досліджень. Крім того, у вступній частині наведено характеристику джерельної та теоретичної бази, розкрито застосовані методи наукового пізнання, що забезпечило послідовність реалізації дослідницького задуму, досягнення мети та виконання поставлених завдань.

У першому розділі «Теоретична характеристика системи принципів здійснення адміністративних процедур» обґрунтовано, що система принципів адміністративної процедури формується на перетині нормативного регулювання, доктринальних підходів і правозастосовної практики. Показано, що її цілісність забезпечується не стільки формальним переліком засад, скільки їх внутрішньою структурованістю та взаємозв'язком. Автор виходить із того, що адміністративна процедура охоплює як сукупність правових норм, так і послідовність дій суб'єктів владних повноважень, спрямованих на вирішення індивідуальної справи та досягнення публічно значущого результату.

У другому розділі «Реалізація принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур» встановлено, що добросовісність має системоутворювальне значення для адміністративних процедур і функціонує як юридично зобов'язуючий стандарт, а не як декларативна етична вимога. На нормативному рівні її зміст пов'язано з положеннями Закону України «Про адміністративну процедуру» та конкретизовано через суміжні засади, зокрема розсудливість, пропорційність, правову визначеність і принцип легітимних очікувань. На прикладному рівні розкрито особливості реалізації добросовісності у дозвільних, контрольних, скаргових і дисциплінарних провадженнях, зокрема через вимоги повного з'ясування обставин, належної мотивації рішень, дотримання процесуальних строків, застосування найменш обтяжливого заходу, а також недопустимості суперечливої поведінки адміністрації (*venire contra factum proprium*). Судову практику використано як джерело формування робочих критеріїв оцінювання добросовісності, що, зокрема, демонструє можливість судового коригування формально правомірних, проте змістовно несправедливих управлінських рішень. Інституційний вимір

ефективності реалізації принципу пов'язано з розвитком цифрових каналів взаємодії, використанням ризикоорієнтованих підходів до контролю та запровадженням внутрішніх регламентів і стандартів адміністративної діяльності.

У підсумку обґрунтовано, що добросовісність постає інтегративною засадою, яка впорядковує здійснення дискреційних повноважень, зменшує ризики зловживання процесуальними правами, підвищує передбачуваність управлінських рішень і сприяє наближенню національної практики до європейських стандартів належного врядування.

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційного дослідження.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження О.С. Смирного, варто вказати на певні дискусійні положення:

1. У тексті добросовісність часто пояснюється через пропорційність, розсудливість, належну мотивацію, правову визначеність, легітимні очікування тощо. Водночас межі між цими категоріями не завжди окреслені: залишається відкритим питання, які вимоги є власне змістом добросовісності, а які – наслідком застосування інших принципів (зокрема пропорційності та належного врядування). Доцільним виглядало б подати сутність принципу добросовісності у вигляді відмежувальних критеріїв;

2. Залучення широкого кола прикладів судової практики є безперечною перевагою дослідження, однак аналіз окремих справ має фрагментарний характер і не завжди інтегрується у єдину узагальнювальну модель застосування принципу добросовісності. Доцільним видається систематизувати судові справи за типовими порушеннями добросовісності (непослідовність, формалізм, зловживання дискрецією, затягування процедур тощо), що сприяло б підвищенню аналітичної щільності висновків дисертації;

3. У роботі недостатньо повно розкрито питання юридичних наслідків встановлення недобросовісності, зокрема щодо впливу цього факту на допустимість доказів, процесуальні рішення адміністративного органу, можливість притягнення посадових осіб до відповідальності та відшкодування

шкоди. Більш докладний аналіз цих аспектів дозволив би чіткіше показати регулятивний потенціал принципу добросовісності;

4. Двосторонній характер принципу добросовісності обґрунтовано висвітлений, однак механізми реагування адміністративного органу на недобросовісну поведінку учасників провадження потребують подальшої конкретизації з урахуванням необхідності запобігання перетворенню принципу добросовісності на інструмент обмеження процесуальних прав.

Висловлені зауваження суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку рецензованого дослідження, виконаного О.С. Смирного, лише спонукають до подальшої наукової дискусії за темою дослідження.

Вивчення результатів дисертаційного дослідження дає можливість стверджувати, що дисертація О.С. Смирного є самостійною, завершеною науковою працею, в якій запропоновано оригінальний авторський погляд на проблематику підходів для розуміння сутності принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати, що дисертаційне дослідження **«Добросовісність як принцип здійснення адміністративних процедур»** є завершеною науковою працею, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, запропоновано нове вирішення наукової проблеми, що полягає в комплексному аналізі стану та визначенні перспектив забезпечення ефективності підходів для розуміння принципу добросовісності як принципу здійснення адміністративних процедур. Робота відповідає вимогам, які закріплені у Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 р. № 283) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, а її автор – **Смирний Олександр**

Сергійович – на основі публічного захисту заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету

В.К. Колпаков

Підписано кваліфікованим електронним підписом
Колпаков Валерій Костянтинович
Сертифікат: виданий КНЕДП АЦСК ПриватБанк
Серійний номер сертифіката:
5E984D526F82F38F0400000F9F13301F4914406

Підпис засвідчую *Колпаков В.К.*

НАЧАЛЬНИК
ВІДДІЛУ КАДРІВ

Д.В. Селецький